

Sammlaren

Tidskrift för
svensk litteraturvetenskaplig forskning
Årgång 98 1977

Svenska Litteratursällskapet

Distribution: Almqvist & Wiksell International, Stockholm

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Peter Hallberg

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: Örjan Lindberger, Inge Jonsson

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Brandell, Thure Stenström

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen,
Humanistiskt-Samhällsvetenskapligt Centrum, Box 513, 751 20 Uppsala

UTGIVEN MED UNDERSTÖD AV

HUMANISTISK-SAMHÄLLSVETENSKAPLIGA FORSKNINGSRÅDET

Personteckningen karakteriseras som typiserande, människorna iakttas utifrån, psykologiserande undviks. Berättarattityden, menar INH, kan »generellt definieras som en pendling mellan två poler, nämligen en objektivt berättande och en subjektivt kommenterande». En muntlig berättarsituation hävdas, liksom närvaron av en sägenförtäljare illuderas; dokument återopas, subjektiva värderingar kommer direkt till uttryck, paralleller dras mellan »då och nu». Detta svarar mot OH:s intentioner att dels »dikta en historia åt Norrland och fingera att han bevarar landsdelens sägenskatt, dels undervisa och upplysa.

Stilen i DSV är ytterst märklig, fascinerande och konfunderande. OH har lagt ner mycket arbete på att ge DSV en stil som passar till den skildrade tiden och som dessutom kan framhäva händelsernas storslagenhet. Resultatet av denna stilsträvan har blivit »en arkaiserande, bisvis starkt expressiv och rytmiserande prosa», menar INH. Hon konstaterar att meningsbyggnaden, satsrytmen, ordvalet och metaforiken är de drag som främst befordrar stilens syfte och därför begränsar hon sin granskning till dessa. I en väl genomförd analys kan hon visa att OH arbetat efter två linjer: »Å ena sidan bemödar han sig om att träffa den enkla, okonstlade berättartonen och å andra sidan den siratliga, ornamentala krönikestilen.» (S. 155.) I det förra fallet kan Snorres Konungasagor ha varit en förebild, i det senare till dels Antonio Solís de Rivadeneiras *Historia de la conquista de Mexico*, två verk som OH hänvisat till.

INH menar sig kunna visa att DSV har en sär egen rytm; OH har också uppgett att DSV ursprungligen skrevs på vers. Som INH påpekar är analys av prosarytm en svår historia där subjektiviteten lurar i vassen. Men så vitt jag kan bedöma har hon dock lyckats väl med att påvisa den rytmiserande tendensen i DSV, främst i de två första delarna. Även här vill INH se ett inflytande från Solís krönika, men också Runebergs episka stil torde ha varit ett föredöme. INH menar att denna prosarytm »är en av de primära orsakerna till det högstämnda allvar och den gravitetiska stilton, som är ett karakteristikum för stora avsnitt i boken» (s. 165).

Ordvalet spelar en viktig roll för expressiviteten och den tidsilluderande språktonen i DSV. OH har arbetat utifrån ett språkpuristiskt program. Resultatet är t. ex. en hög frekvens av arkaismer och ord som hållit sig levande i dialekter eller genom Bibel och psalmbok. Mest påfallande är väl ändå OH:s nybildningar av ord av typen: »ofridskräfvel (gräl), ångestsjäl, lögnvarelse, grufvelse-året, tasselhviskning, gnisselhjulens jämmertakt, skamskratta osv.» INH framhåller också OH:s tendens att välja starkt koncentrerade uttryck. Hon ger i stort sett goda exempel, ehuru sov-

ringen hade kunnat vara bättre ibland. Sålunda är det svårt att inse att »de invigdes krets», »det onda» eller »något sällsamt» är goda exempel på uttryck som har hög grad av intensitet. INH väjer till sist inte för konstaterandet att OH:s språk stundom förefaller maniererat. Detta är nu en av de företeelser som tillsammans med DSV:s trots allt snåriga uppbyggnad och ojämna fördelning av stoffet gör romanen svårtillgänglig. Men säkerligen har Gudmar Hasselberg (som före INH tagit upp en del av synpunkterna på språket) ändå rätt i att ingen annan skönlitterär författare tillfört det svenska skriftspråket så mycket nytt stoff som OH.

Avh. upp tar också 6 bilagor: 1) OH:s självbiografi i *Idun* 1905. 2) Citat från Rydberg i *Nord-Sverige* sept. 1895. 3) Innehållsref. av DSV. 4) DSV:s manuskript ordnade och kommenterade. 5) Ett par dikter av OH. 6) En mycket värdefull förteckning över Artiklar av OH i en rad tidskrifter och tidningar.

Sammanfattningsvis må sägas att INH lagt en god grund för all vidare forskning om OH. Man väntar nu på att någon tar itu med hans senare produktion, men inte heller DSV kan sägas vara uttömd i och med detta. Avh. är både stoff- och perspektivrik. Ibland brister dock INH i preciseringsförmåga, och man får därför räkna med att kommande forskning får anledning att göra andra avvägningar. Ännu har man inte fått DSV:s inplacering i det litterära sammanhanget utredd, inte heller dess sociala funktion. Kvar står ändå INH:s avh. som en övertygande bearbetning av ett tidigare försummat fält.

Sven-Bertil Jansson

Freddie Rock: *Tradition och förnyelse. Svensk dramatik och teater från 1914 till 1922*. Akademilitteratur. Sthlm 1977.

I sin avhandling om svensk dramatik på 1910-talet och i början av 1920-talet behandlar Freddie Rock ett angeläget forskningsområde på gränsen mellan litteratur- och teatervetenskap: är brytningsperiod i svensk teaterhistoria som bakom en stagnerad yta och en trögflytande normalrepertoar döljer intensiva ansatser till förnyelse och som därigenom öppnar portarna för de omvälvningar teatern genomgått i modern tid. Vi får här följa skendet under perioden i fråga inte bara när det gäller förändringar av estetiska normer och dramastrukturer utan också när det gäller de teaterpolitiska förvecklingar som utspelades bakom den etablerade illusionsteaterns konventionella och långsamt öndervittrande kulisser.

Författarens mer preciserade målsättningar har varit att undersöka kontakten mellan författare

och teatrar och de problem som uppstod därvidlag, samt vad han kallar »dramats distributionsprocess», dvs. dess väg alltifrån författaren till den färdiga produkten på scenen. Bakom dessa konkreta syften finns en teoretisk bakgrund, som hämtat näring från moderna sociologiska, strukturalistiska och semiotiska teoribildningar. Den genomsyrar framställningen men har knappast helt genomarbetats i den. Förhållandet mellan teori och praktik ger intryck av pusselbitar som inte riktigt vill passa ihop. Å andra sidan är försöken att synkronisera konkreta undersökningar med moderna teoretiska perspektiv stimulerande och framsynta trots svårigheterna att lyckosamt realisera dem.

I det första avhandlande kapitlet, rubricerat Traditionen, söker Rock ge en bild av den gängse repertoaren på fem av landets teatrar: Dramaten, Svenska Teatern, Intima Teatern, Blancheteatern och Lorensbergsteatern i Göteborg. Det innehåller visserligen många nya rön och fräscha iakttagelser, men svårigheten att baka in tidigare forskning, framför allt Gösta M. Bergmans utomordentliga *Den moderna teaterns genombrott 1890–1925*, har gjort det historiska sammanhanget kring den period som behandlas tydligt och missvisande. Framför allt tenderar emellertid framställningen av den naturalistiska dominansen inom repertoaren att skymma de försök till förnyelse som faktiskt gjordes under epoken beträffande scenbild och i synnerhet rollgestaltning. Dessa sceniska landvinningar kunde direkt inspirera de dramatiska innovatorer som framträdde senare på decenniet. Det gäller exempelvis Tor Hedbergs legendariska uppsättning av Hofmannsthal's bearbetning av *Det gamla spelet om Envar*, som visserligen omnämnes men vars förskjutning från illusionsteater till stilerad teater och allmänt nydanande och inspirerande karaktär förbigås med tystnad. I en recension i *Forum* 1916 kunde Pär Lagerkvist uttrycka uppskattnings för vissa sidor av uppsättningen, framför allt den signifikativa detaljen att graven i slutscenen placerats intill publiken, som sannolikt varit av betydelse för hans senare försök att i *Den svåra stunden* eliminera gränsen mellan scen och salong.

I nästa kapitel söker Rock ge en översikt över den svenska dramatikens öden på nationalscenen. Utgångspunkten är den intensiva teaterstrid som utbröt på hösten 1916 och som varslade om att det inte stod rätt till med den unga svenska dramatikens möjligheter att bli spelad. En verksam roll i teaterstriden kom den någon gång under 1915 grundade Sveriges dramatiska författares förening att spela, och måltavla för den bittra kritiken var Dramaten och dess chef Tor Hedberg. Kritiken resulterade i att ett diarium inrättades för att fortlöpande registrera inkomna svenska pjäser och de-

ras öden och att en lektor anställdes för att avge utlåtanden om dessa nyinkomna pjäser (Bo Bergman).

Det är detta diarium och dessa lektörsutlåtanden som framför allt ligger till grund för Rocks historieskrivning. Dessutom har han använt mycket annat outnyttjat material, brev, dokument, dekorationsskisser, m. m. från bl. a. Dramatiska teaterns arkiv, Drottningholms teatermuseums arkiv, Göteborgs teatermuseums arkiv, KB och Riksarkivet. Hans arbete vittnar om en väldig energi och en mycket god förmåga att handskas med och framför allt kombinera nytt material. Akribin störs visserligen av en stor mängd smärre felaktigheter och oegentligheter, som sannolikt till övervägande del beror på korrekturfel, brådska och pressade arbetsförhållanden. Men felet har inte gått ut över väsentligheter och leder bara någon enstaka gång till svårare missvisningar. Trots detta rekommenderas efterföljande forskning att konsultera materialet direkt för att återge det korrekt. Som helhet ger detta kapitel en utomordentligt intressant bild av Dramatens pjäspolitik under ifrågavarande epok.

Det avslutande kapitlet består av strukturanalyser av några dramer som gjorts i avsikt att belysa deras nya, konventionsbrytande karaktär. De pjäser det gäller är Hjalmar Bergmans *Herr Sleeman kommer*, K. G. Ossiannilssons *Thomas Thorild* och Pär Lagerkvists *Den svåra stunden*. Det gemensamma för dem är att de först refuserades på nationalscenen för att sedan efter en tid framföras där. Att det senare blev möjligt att framföra dem, ser Freddie Rock som tecken på väsentliga normförskjutningar. Men att personella orsaker spelat en betydelsefull roll är tydligt i fallet *Herr Sleeman kommer*, som refuserades av Tor Hedberg på grund av en närmast sensationell konstnärlig ökänslighet, då han reagerade mot att Herr Sleeman i slutscenen upprepade de repliker som tidigare sagts av den unge jägaren. När Hedberg avgick från posten som Dramatenchef, var det fritt fram för denna pjäs, som väl är det mest omedelbart attraktiva av Hjalmar Bergmans marionettspel.

Vad beträffar K. G. Ossiannilssons historiska drama *Thomas Thorild*, som skrevs 1911 och slutligen framfördes på Dramaten 1921, gör författaren avhandlingens utan tvekan mest uppseendeväckande antagande, när han i detta bortglömda drama vill se en historiskt signifikativ förskjutning av det historiska dramas centrum från makten till maktens periferi, ett steg från det kungacentrerade historiedramat till det ideologicerade. I viss utsträckning är man benägen att ge honom rätt, men han förbiser att Ossiannilsson i sista akten – och detta med viss historisk rätt – placerar Thorild nära makten i Reuterholms skepnad. Makten är nog fortfarande i dramats centrum, men trots

allt har en väsentlig glidning skett, och Thomas Thorild som hjälte i ett historiedrama är i viss mån i släkt med senare tiders revolutionära dramagestalter, som t. ex. Hölderlin i Peter Weiss' tappning.

Beträffande Pär Lagerkvists tre enaktare i *Den svåra stunden*, dessa dramer om dödsögonblicket och inträdet i dödens rike, lägger Rock tonvikten vid expansionen i tid och rum. Hans analyser är inte invändningsfria men tyder på en stor estetisk förståelse för dessa dramers säregna karaktär.

Rocks avhandling har sitt värde också genom de bilagor som avslutar boken. En av dem förtecknar repertoaren på de fem teatrar undersökningen behandlar under åren 1914–1922, en annan ger en översikt över den svenska repertoar som framfördes under denna tid, i viss utsträckning omfattande även refuserade dramer. Som helhet är denna avhandling mångsidig och sympatiskt öppen, effektivt kunskapsproducerande och metodologiskt stimulerande.

Ingemar Alguin

Marianne Kvist: *Resignation och revolt. Eugène Dabit och »le mal de vivre» – en studie i författarens vision du monde*. Bokförlaget Korpen. Gbg 1976.

Marianne Kvists avhandling om Dabit är något av ett pionjärbete. I svensk litteraturvetenskap är det sannerligen ont om avhandlingar som vågar ge sig i kast med utländsk litteratur eller tillämpar teoretiska modeller, som inte hunnit bli etablerade nog att gälla som »vetenskapliga».

Eugène Dabit är säkert obekant för de flesta, och i den mån han är känd förknippas antagligen hans namn med den litterära strömning i fransk litteratur på 30-talet, som gick under namnet »populisterna». Skälet till det är att Dabit med sin debutroman *L'Hotel du Nord* vann det s. k. populistpriset, när det första gången utdelades 1931. MK visar i sin avhandling, att populistetiketten på Dabit är felaktig. Hon försöker i stället påvisa, att hans författarskap bygger på en socialistisk grundsyn och skall ses i sammanhang med den franska vänsterintelligensians kamp på 30-talet mot fascism och för en revolutionär kultur.

Avhandlingen består av tre huvuddelar. Den första är en undersökning av Dabits »sociala engagemang och litteratursyn», dvs. ett försök att bestämma den plats som Dabit intar i den diskussion, som fördes om en proletär litteratur just under de år då han framträder som författare. Den andra delen utgör tyngdpunkten i avhandlingen och är en analys av Dabits romaner, främst debutromanen. Den tredje slutligen är ett försök till sammanfattning av resultaten i de två föregående, där MK

vill frilägga vad hon kallar Dabits »vision du monde», vilken hon efter titeln på en opublicerad roman kallar »le mal de vivre».

I den första avdelningen placeras Dabit in i den franska vänsterintellektuella debatten, i vilken MK anger ytterpunkterna som å ena sidan populisterna, vilka hon ser som borgerliga intellektuella, som motarbetar försök att politisera litteraturen, och vars ideal är en obunden »folklig» litteratur. Den andra ytterpunkten är det läger som utgörs av författare och intellektuella med anknytning till kommunistpartiet, och som återfinns i organisationen AEAR, som hade intima kontakter med den kommunistiska internationella kulturpolitiska organisationer. Mellan dessa ytterpunkter förlägger MK grupperingar kring personer som Poulaille, Barbusse, Guéhenno. Syftet med undersökningen av dessa förhållanden är dels att ge en allmän beskrivning av vari motsättningarna mellan dessa läger bestod, dels att lägga tillräta några missuppfattningar och myter kring Dabits roll i sammanhanget, och dels att presentera MK:s egen tes om Dabits sociala engagemang och personliga utveckling i ideologiskt avseende. Tyvärr är hennes karaktäristiker av de olika lägrens positioner ibland alltför vaga och abstrakta, vilket gör motsättningarna enbart begreppsliga och teoretiska. Ett exempel på det är hennes sätt att beskriva Poulailles position, som hon definierar först och främst som en som kräver författarnas partipolitiska obundenhet och endast accepterar författare med en »autentisk» proletär personlig bakgrund. Däremot nämner hon endast i en bisats det som måste ha varit centralt för Poulailles litteraturpolitik, hans anarkosyndikalistiska orientering.

MK dokumenterar övertygande Dabits skarpa kritik av populisterna och hans position till vänster om dessa. Hon visar hur Dabit redan i samband med att han erhåller deras pris är skeptisk mot den litteraturpolitik de förespråkar, hur han visserligen spelar med i deras offentliga spel kring hans »populistiska lyckokast», men hur han egentligen står för en revolutionär estetik, som för honom bort från populisterna. Hon belägger vidare noggrant Dabits kontakter med flera av de övriga grupperingarna inom den litterära vänstern och visar hur Dabit så småningom tar en definitiv ställning genom att bli medlem i AEAR.

MK:s syfte med kartläggningen av Dabits relationer till de litterära vänstergrupperingarna, hans förhållande till populisterna, hans medlemskap en kortare tid i Poulaillekretsen och hans slutliga närmande till AEAR hänger ihop med den tes hon driver i kapiteln om romanerna och Dabits vision du monde: Hon menar, att Dabit under 30-talets första år genomgår en radikalisering i politisk och ideologisk bemärkelse, en radikalisering som kulminerar i inträdet i AEAR. Denna tes är central